

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint
vasárnap.

Szerkesztő asztalán,
hová a dolgozatok, előfuz-
tásai, pénzek, reklamációk is
küldhetők: Üllői-út és a
pápa-utca sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI

3 ÁLTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ

HETILAP.

Előfizetés: egész évre
22 forint, félévre 12 forint.
Előfizetést elfogad a a lap
székhelyén és a közeli Emlék
Gusztáv kiadó hivatala:
Barátság-ter 7. sz.

ELSŐ FÉLÉV.

MÁRCZIUS 15. 1903.

11. SZÁM.

KAZINCZY KÖLTÉSZE.

(Vége.)

A lyra leginkább lehet világpolgáris. Zenghet csupán emberiségi érzelmeket mint a szerelem, a szabadság, — benső, alakatlan maradhat, vagy igen is magasan lebeghet. De rendesen nem maradhat egyedül e körben. Át kell csapnia oda, hol az éposz és dráma terem. Oda visznek a honfidalok, oda a bordalok, balladák, románczok. A költő nem lehet el a föld, a haza földé, nemzetének élete s története nélkül. Kinek hazája nincs, kinek vágyait, akaratát a hon érdekei nem vonzzák, nem irányozzák: az lehet nagy tehetség vagy lángelme is, de nemzetének költője, a szó valódi értelmében, nem lehet. Sőt többet mondhatni. Kinek a hon és nemzet saját életfolyamába beavattatása, a hon legében kifejtett szíve, lelke nincs: nem igen vannak tisztán megalakult nézetei, határozott elvei, biztos jelleme, erőteljes nyelve egyszerű és őszinte lelkülete sem.

Kazinczy hazafias érzelmei tiszták, gyanutlanok. Hazafias családban, magyar szellemű ősmagyaros tanodákban, körben hivatalos viszonyokban szívta az első levegőt, melyben, — hogy így fejezzem ki — a lélek szervei fejlődnek. Utóbb világpolgári műveltségre tett szert, a nemzet vágyaival, jogaival nem egyező érdeket szolgált; de korcsesá nem lett soha. A rendszer, melyet ő szolgált, téves volt, de az azt alapított nagy lélek jóakarata által sokképp igazolva lett, a nemzet kizsákmányolására nem célzott, a hozzá csatlakozott szívekből

nem fagyaltta ki a hazafi-érzést. Legalább *Kazinczy* életében semmi fordulatnak, semmi jellemváltozásnak, elesési és vezeklési állapotnak nyomát nem találni. Legfelebb azt lehet sejtünk, hogy *Swieten* és *Pásztor* és *Török L.* köreiből inkább világboldogítói mint magyaros eszmék és czélszatok forogtak fén, a szívek inkább a világszabadság-, mint a magyar alkotmányért dobogtak, inkább a szabadkőmives páholyok, mint a magyar tanácskozási teremek felé vonzódtak. *Kazinczy*nak e korbéli életéből, ha nem csalódom, szépen látszik, mily hatással van az ifjunak fensőbb kiképeztetésére, ha egy ideig világpolgári eszmékkel foglalkozik, azok által képződik, — s ha jó darabig philosoph előbb, mintsem állampolgár lenne. — De őt az édes hon örökké érdekli és vonja. Örömkönyeket sir *Kis János* egyszerűen szép dalára:

Szerettem édes honja! indul hajóm feléd...

Lángol *Himfy*ért, — de csak dalait kedveli, — és a hazafias *Berzsenyi*ért. Magasztalja *Wesselényi*t az idősbet, be nem telhetik az ifju *Wesselényi*vel a „magyar ifjuság fejével” — mint jósolva nevezi őt. — Minden nagy honfit tisztelettel, minden várromon hazafiulag sohajtt fel, minden reményteljes növendék ifjat elér buzdító atyai szavával.

De hazafisága, hogy így fejezzem ki, valami elvontabb, philosophibb volt, mint azoké kik csupán honpolgárok s nem egy-szersmind művészek és bölcsészet avatott-

jai is. A honban a nemesb nyelvet, tisztább műzlést, műalakokat megkedveltetni: ez volt az ő hazafiságának célja, ezért munkál ernyedetlen hazafisággal. A nemzeti nyelv elenyészett, mely akkor nem csak német elméket foglalkoztatott, hanem magyar szíveket is nyugtalanított, nem félt, s ezt Kis Jánosnak erőlyesen mondja ki egy helyt. De erre eszközül nézte, a magyar nyelvnek s szépirodalomnak bensőleg értéket, külföld előtt becsét és tekintélyt szerezni, s ez volt a mi egész erejét elfoglalta. Mindez kissé távol esik a költői érzelemvilágtól. E miatt hazafias érzelmeit honfidalokban nem igen örököltette. Ki a honfiakat bármely ügyben vezetni kívánja, főképp pedig a legmagasb eszmék elsajátítására vezetni, annak sokszor szükségessé lesz a meg-megtévedő hazafiságot korlátozni, a honfitűzet irányozni, mérsékelni. Az másnak engedi, hogy élesztgesse a tüzet, melyet ő egy bizonyos irányban elvezetni s felhasználni akar.

Azonban épen nincsenek költeményei ily tűz nélkül, habár a tűz lobogását vagy kitorését nem látjuk, s csak melegt érezzük is. Csak *Erdély felszabadulását*, *Festetics* kedvéért gyengébb — levelét említjük és prózai műveiből *Erdélyi leveleit*, mely ma e nemből utólráhetlen remek.

Semmi sem mutatja pedig oly nemesnek hazafi érzelmeit, mint az, a mi ismét inkább jellemének mint költészetének ismertetésére említendő, az a kedélyállapot, melyet nála kiszabadulása után találunk. Nem lépett elő embergyűlölettel, elfásultan, hideg kebelrel a hon, gyanuval az emberek, épével vagy közönynyel a közügyek iránt. Szerette honát mint előbb, a nélkül hogy martyrságát emlegette, éreztette, érvényesítette volna. Nem bánta meg szenvedéseit, nem szégyelte szerény helyzetét, nem panaszkolt, vagy ha igen, csak méltósággal, nyomasztó vagyoni állapotát, — nem élvezett, nem várt, nem követelt. Vágya azon nemes dicsőségre célzott egyedül, melyet nemzetétől reményelt és meg is érdemelt. Élvezete csak a jók szeretete és becsülése volt s a munka, melynek min-

den során látszik a lelkes művész ügyszertő lelkének nyoma, — s melyek közt egy sincs erőlködés által éretlenül leszakadt gyümölcs, s melyeken sehol sincs a béres napszámos elállott kezének szemnye. Az örökké lelkes és mindvégig fiatal férfinak ez volt táplálója, éltetője: a művészet. Ez volt aggságának ékes koronája, mely még sokáig hervadatlan állott volna, ha a végzet kénye nem volna hatalmasb a Múzsánál, sőt Apollónál és Zeüsznél is.

Költészetének külsejére térek által.

Mondám, hogy a költészet nagyobb-szerű terményeihez *Kazinczának*, sem körülmenyei, sem hajlama, s tán tehetségei sem valának. Egyes szikrákban gyuladt ki lángja; de ezek bejárták a hazát, élesztve némelyiket, boszantva másokat. A lyrai formák vonzották mindenenek felett, és egyaránt a régiek és újak, — ha ugyan művészek voltak. Örült a görög-római versnemek újabb divatának, szintugy mint *Ráday* mértékelt rimessorainak. Ódákat, epigrammákat írt; amazokat oly szerencsével mint *Révay* vagy *Virág* — ezeket másoknál élesebbeket és finomabbakat. Élesek az aesthetikai ferdeségek, hazafiúi előitéletek, a a nemzeti élet hiányai s durvasága, az izlés vaskossága ellen, — finomak az atticismus azon savától, mely korában ismeretlen volt, s mely helyett kivált némely igen magyar körökben más fűszerek divatoztak. Mert elegyülve, sőt egyesülve voltak azokban a műzlési és érzési durvaság a magyar jellem némely alapvonásaival vagy elemeivel, melyektől csak erős hatású szer választ-hatta el. Álarcozva voltak egyházi, felekezeti, nemzeti rokonszenyekkel, s a szümmutatókat nem lehetett, nem volt méltó finom eszközökkel s óva javítani: „űtnei, esigázni, agyonverni“ kellett. — De azt is érezte, hogy a költő eszméi durvább alakban is megjelenhetnek. Feltalálta ezeket ilyekben is, és gyönyörködött benne. Dicséri *Csokonait*, bámulja *Himfyt*, magasztalja a kissé didacticus és áradozó, de hivatással éneklő *Kist*. De a szép külsőt, a kecsét, a könnyűdedséget, a bájos lejtést, — sőt a feszességet is, ha a természet hellén szépségű, és a selypséget is, ha kedves, magasra be-

esüli. Becsüli *Arankát* is, mert a külsőért küzd, erőlködik.

A hellén alakok kedvelése természetes volt Klopstock és Goethe tanítványánál. Ezt a kort ihlette újra és szülte újra Winckelmann és utódi által Hellásznak szelleme. S a magyarnak illett volna-e azoktól elmaradni a költői nyelv nemesítésében? Herder lelkesedve ad hálát a német nyelvért, mely a versmértékekre annyira alkalmas. Nálunk kigúnyolják a *lengéi* verseket nemcsak restauráción, hanem a főurak termeiben is. Erdősinek alig van utánpótlója míg Ráday s a korabeliek nem jönnek. Alexandrinek parasztszekéren vagy a koccsantgúsiak, *fullajtárosok* döcögően vánszorogtak, kik a régi hellen pegazuson ülhetnének. Kazinczy e ferdeséget a költői ihletés és művészi érzék hiányának méltán tartva, lelkesen és keményen ostromozza a „Békák“ a „Szép és Jó“ és más műveiben, — melyek classici becsűek s örök figyelmet érdemelnek. — Maga egy-két darab kivételével mértékes sorokban írt, s ha olykor elvont tárgyú, rhapsodiáféle műveit nem akarjuk is a költészet remekeinek tartani, egyen sem hiányzik a finom kéz, a valódi művészet világos jele, — szintugy mint Herder számos ily féle dolgozatán.

A görög versalakok s még előbb a német költészet tanulmánya: a mérsékelt sorok rimelésére vezette, ugy hiszem előbb mint Rádayt ismerte volna. „Német verset kísértvén írni, trocheusi csését érzem“ — beszéli ő maga. Ez eszméltette mint előtte századokkal Erdősit „a nyelv nagy nemes voltára.“ Ezen verselésmódnak aztán hirdetője lett és tanítója. Minő teher! kiáltának fel ellenében. Elbirja-e azt a magyar költő szelleme, a mozgás ezen szorító modorát? Aztán hosszú vita támadt a felett, vajon mérték vagy rim kellene és lehetségesek-e a magyar nyelvben? Az előbbi mellett Virág az utóbbi mellett a Mondolat főmunkása volt egyik fő harszós. Az előbbi mellett s a másik ellen nyilatkozott a Kazinczy által is tisztelt Budai L. is, — ki a régi tudós világ históriájában a rimet a romlott izlésnek tulajdonítja, „mely a szépséget nem a dologban, hanem a hangban kereste és a

tiszta együgyűségben (egyszerűség) álló ékességet nem is érzette,“ — mi ugyan ép oly erős okul áll a mértékek ellen is. — A rim mellett Somogyi G. a „magyar verseletről“ írt művében nem megvetendő dolgokat mond el, — s többek közt kívánja, hogy egy erre megbízott társulat határozza el, nem csak azt, mily mérték vagy rhythmus illik a magyar nyelvhez, hanem azt is, mely szótagok, hosszúak, rövidek, vagy kétesek! — Az úgy sok vitairatban fejtegettetik, melyek közül kivált Virágé figyelmet ma is érdemelnek, főkép annak felfoghatása végett, mily műizlésű, mily irodalmi látkorú férfiakkal volt Kazinczynak ügye, mint ügyfelekkel és elleneivel. És ezen kívül ama vitakérdés, ugy látszik, ma is megfordul kezdő költőink elméjében. Megfelelnek-e Kazinczy és kora. A vers megszorítottabb kül alakja, bizonyos ütemek, összhangzás szerint alakulása nem egyezeti vagy a poetica által ránk tolt dolog, s nem bilines a költői eszmén, — hanem mint előbb is mondtam, vele születik annak alakja, s ez csaknem része, szerve, — s a hivatott költő elmenyilatkozatainak ép oly megszokható természetes külső formája, mint a közbeszédnek a próza közönséges mondatai.

Egyébképen is igen gondos Kazinczy a költemények külső csinájára nézve. Kikel nemcsak az ismétlődő rimek, hanem a költői numerus és hármónia hiánya ellen is. A kemény és lágyabb, a színezettebb és halványabb kifejezések közt élesen tud különbséget tenni. A befejezetlen mondat a sor végén „midőn a mely szónak az előbbi sor végén kellene állani, a másik sor elejére jő“ megrovását idézi elő még oly kedves Kis-e ellenében is. — A költészet legjeleseb szabályait kellene ismételnünk, ha ismeretnünk kívánnók, a mit Kazinczy kívánt, tanított és sokaknál meg is tanított. Elég az, hogy az alakok ezen nemesítése s egy fensőbb és diszesb módnak meghonosítása által nagy hasznót tett a költészetnek, mely igyekezni, képződni, finomalni volt kénytelen, hogy e szabályok korlátaiban mozoghasson, — de főkép a nyelvnek, melynek rövidsége, szabatosága, hajlékonysága ez által nagy mérvben eszközöltetett.

Érdekes tanulság korunknak, mely — legujabban már nem annyira — míg az alak-tökély ellen küzd, a beszéd művészetét tagadja meg, a legmagasb emberi tehetség legmagasb körbeli fejlesztését nem öhajtja s a nyelv tökélyesedésének leghatalmasb tényezőjét, a költői kedélynek nyelvalkító működését teszi hatástalanná! E dologra nézve ugyan jó leczkét ad s tán hathatósban is Kazinczynál az újabb népies költői iskola néhány jelese; s a leczkének mint látszik, már hatása is van.

Feltűnik Kazinczy költészetének színtegy tartalmára, mint alakjaira nézve a sokféleség. Hogyan foglalkozhatott kedvtelve *Yorik* érzékeny utazásával, ki a *Sz. Hajdan gyöngyeit* fordítá, — s *Ossiánnal*, a ki a görögöket mintájául tartotta, *Wielandot* tanulmányozta, *Goethét* bálványozta. — Tudom, hogy nálunk a költők és egyéb irodalmi férfiak képződése az időben és nem régen is, hasonlított a tájékozatlannak idegen-földi utazásához, ki oly kincseket szed fel, melyeket utóbb sokkal becsesebbekkel cserélhetvén fel, elvet magától, s melyek csak erejét oszlatják meg, útját késleltetik. S a költő bárhol is csapongó, szeszélyes, változékony, már csak a sokat emlegetett szabadság miatt is, mely csakugyan sajátja s nem egyedül a nyelvhasználásra terjed ki. — De, ha nem csalódom, a legnagyobb költők példája ellenkezőt mutat, t. i. jellemegységet, a szellem következetes azonosságát. A különféleség, kivált ha lényeges, mint Kazinczynál, azt mutatja, hogy a költő nem mindig saját szívével érez, sokszor utánoz, nem mindig lelkéből fakad ki dala. Az újabbak közül ki nem tudná *Shakespeare* és *Byron* geniusának, az utóbbira nézve még az elbeszélési és drámai alakoknak is, azonosságát, — a régiek közül *Horác*ot ki nem látná ódáiban annak, a ki satyráiban és leveleiben: nagy republicai eszmékkel küzdő császárkori költő s *Epicuri de grege porcus*. Az ő kor minden más költője is egy irányú, egy jellemű mindenütt.

De ne feledjük Kazinczyról, mit fentebb is érinték, hogy ő inkább költészet tanulmányozó, élvező és tanító, mintsem költő. Nem lehetett neki csupán a költészettel fog-

lalkoznia, a költészetnek élnie. Mindenfelé kellett neki hatnia, s magára a költészetre is — mint vezetőnek — minden ösvényt megkísértenie. Ezért van műveinek csaknem elvtelenségig menő sokoldalúsága, — melyet hasznos dolog a mi időnk számára megjegyezni.

Szóljak-e végül azon harcokról, melyet ellenfeleivel folytatott. E harc inkább a nyelvrontót mint a költőt illeté. De volt panasz erre is elég, s a legfőbb az, hogy nem érthető, nem népszerű. Gyakran ismételte, mit *Goethétől* tanult, hogy ő a népnek nem ír. Kazinczy „Pöbele” azért nem a nép volt, hanem mind az, a ki őt nem értette, vele a tetőre jutni nem tudott, s a feljuthatás végett tanulni, erőlködni nem akart, — tehát *Debreczen* köre és némely pestvidékiek, és *Festetics Helicon*a és mindaz, a ki a vízbehaló fősvény makacsságával ragaszkodott amaz egyetlen kincshez, mely az utolsó vízözönből megmentve maradt: a nemzeti nyelvhez. S minden érezte, mily szorosan összeforrvan van ezzel a nemzeti költészettel, műveléssel.

E pontra nézve lett Kazinczy túlzóvá, s ez úgyben kellett maga ellen visszahatást idéznie elő. Oly hurokat pengetett, melyekre visszautasító szövegnek kellett emelkedni. Az általános művészeti érdeknek, a világpolgáriságnak, a nemzet külföld előtti díszének volt szószólója. A nyelv nemzeti sajátosságait kicsinybe vevé, a költészetet néhányak, az avatottak élvezetévé akarva tenni, feledvén, hogy a classicaire hellén költészet is saját korában népszerű volt, hogy *Homéros*, *Sophokles* a görög nép köz kincse volt, hogy *Pindaros* és a többi, nem egy kevés hívatottnak, egy élite-nek, hanem egy nemzetnek énekeltek. Ő nem csak a népet, melyre még akkor kevés figyelem volt, de a nemzetet sem vette eszméi irányában tekintetbe, azon osztály rokonszenveit, izlését, mely az alkotmányt vállain tartá, mely elmondhatta az igen jellemző adoma szerint: az én szekeremen ülünk. Semmit sem tett rohammal, mindent távolról és saját művészi körében. Felforgató hajlamnak semmi jelét sem adá az 1795-nek férfiai. De némely körben a legkisebb változtatás

is félelmes s a szokatlan is eretnokség volt. A nemzet üdvét az, fentartásában nem újnak kivívásában helyezte. Ebből fejlett ki erős conservatismusa, mely máig is fennáll. És úgy tetszett, hogy ez a neologismus nem csupán az új szókra, kifejezésekre, hanem új eszmékre is kiterjed, hogy ezekkel az új szókkal amaz új hatalmas alakok a *Faustok*, *Moorok* és *Posák* is betolakodnak s meghonosulnak, s hogy ezek megrémitik a mi lelkünket, elcsábítják ifjainkat. Ugy látszott, hogy ezeknek az újabb nemű költeményeknek, a görög remekek nyomán alkotott műveknek valami meztelenségük, pogányságok, s nagyon is korlátozatlan emberiségük van, mely a hit hagyományos tételeit, az alkotmány és társadalom magas tekintélyeit lealázza, megkisebbiti. Ugy látszott, hogy ha nem jacobinismus, vagy épen forradalmi új cultus, de valami új hit, új polgári elvek fejlenek ki eme dolgokból, — valami nagyobb és szörnyűbb, mint a szelid és ábrándos *freimaurerség*, melylyel némely főpap és főúr neve is kapcsolatba hozatott, vagy az illuminatismus és philanthrophismus, mely már türelmesen elmélkedő német szomszédinknál is elunt és émelygős emlékezetlővé lett s általunk csak úgy távolról, felületesen ismertetett. Mintha féltek volna apáink, hogy azon forrongást, mely a nyelv, az eszmék, az állam és tár-

sadalom körében bekövetkezik, akár kiküzdni, akár meggátolni gyengék lesznek ők... és az ő fiaik... Azonban félelmök nem valósult. *Kazinczy* körében mind szabadelvű s hű polgárok gyülekeztek; de mind nyugalmas kedélyű, alkotmányhoz csatlakozó, az előbbi iskola rokonszenveit megőrizett férfiak, — kik a mily erélylyel hirdették az új classicismus tanait, oly biven állottak ellen minden tulzásnak. — Átkuk mégis teljesedett *Kazinczy* és iskoláján. Az ő tanai s iskolájának törekvése, halála után három évtizedre, úgy látszik „tulhadt álláspont” lett, ide s tova csak az irodalom történetéhez tartozó, s iskolák zárt körébe való.

De nézetem szerint az ő költészete örökre értékes, élete és jelleme pedig magasztos példány minden költőre és irodalomtanulóra nézve. Lehetséges, hogy a legújabb kor eldobja a classicismus elveit, de nem szabad mellőznie a költészet művészetét, — melynek mestere volt *Kazinczy*. Lehetséges, hogy a költés indokait, ösztönét, s ha szabad úgy mondanom, anyagát ott keresik fel, a hol a nagy mester nem kereste: a nemzeti életben, a nép szellemében; de eszméit mindenesetre csak ott találhatják fel, hol ő a görögök és követők nyomán megtalálta: a művészet vagy bölcsészet magas vidékein.

IMRE SÁNDOR.

A HALOTTAS ÁGY.

(1703.)

Alkonyi pompában
A nap immár szálla,
Setét felhők szélén
Ragyog még egy szála...
A nagy tenger lágyan reng el
Végző sugarára.

Nikomediának
Bythniai öble
Gyors hajót lát futni,
Mely most oda köt be...
Tetejéről, messze-földről,
Egy idegen jött le.

Virágos mezőkön
Sielteti léptét...
Tündér a vidéke
De nem is tekint szét;
Csak a távol fénylő tájból
Csüng egy árnyon végkép.

Árny, avagy vén házak
Csöndes édes fészke,
Nyugalomra hívó
Nyílt együgyűségbe,
Bujdosóját mik megóvják
Szellős fák hűsége?...